

ประวัติพระยาอาหารบริรักษ์

(ฝั่ง ชูโต)

นายฝั่งปลัดทูลฉลอง เห็นจะเป็นปลัดทูลฉลองคนเดียวที่ได้รับตำแหน่งแต่ยังมีได้เป็นขุนนางมียศบรรดาศักดิ์ ก่อนนายฝั่งไม่ค่อยได้ยินว่ามี นายได้เป็นปลัดทูลฉลอง และต่อนายฝั่งมาจนเวลานี้ก็ยังมีอีกเลย

นายฝั่งเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ ในสกุลผู้ดีเก่าสืบเนื่องมาตั้งแต่เมื่อกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ดังที่ได้เขียนลากลั่นวงศาวลีไว้ให้เห็นในหน้าต้นแห่งประวัตินี้ นายฝั่งเป็นลูกที่ ๔ และเป็นสุดท้องของมารดา และเพราะเหตุที่เป็นสุดท้องดอกกระมัง จึงมีคำกล่าวกันในพวกพี่น้องว่า “กินนมจนโต” และวิ่งจับโกโก้ทงๆ อยู่จนถึงอายุซึ่งผู้ดีควรจะรู้หนังสือแตกฉานแล้ว ก ข ก็ยังหากกระดิกหูไม่ ความถนัดของนายฝั่งเมื่อยังอยู่ในวัยเยาว์นั้นเป็นไปในทางดนตรี จนถึงเป็นระนาดเอกเข้าวงปี่พาทย์ละครของตาคือพระยามณเฑียรบาล (บัว) ได้ การต่อและเลี้ยงนกเขาและนกสีชมพู ตลอดจนการชนไก่และเลี้ยงปลากัดปลาเข้มนั้นชำนาญนัก แต่เรื่องหนังสือไม่ชอบ จอมมารดาของข้าพเจ้าผู้เป็นพี่สาวเคยเล่าว่า น้องชายคนเล็กได้ลงมือเรียนหนังสือเมื่อเกือบจะเป็นหนุ่มอยู่แล้ว และพอหัดเขียนก็เขียนลายมือดีทันที จนจะว่าเขียนหนังสือมาก่อนอ่านหนังสือออกก็แทบจะว่าได้ ธรรมดาคนที่รักหนังสือมักมีนิสัยฝึกฝนในทางนั้นมาแต่เด็ก แต่คนที่วิ่งจับโกโก้ไม่ข้องแวะกับหนังสือมาจนโตนั้น น่าเห็นแปลกที่ภายหลังมาสนใจพากเพียรจนสามารถรับราชการในตำแหน่งต่างๆ ซึ่งล้วนแต่ต้องใช้หนังสือทั้งนั้น เห็นได้ตั้งแต่เมื่อเป็นนายเวรพิเศษหรือที่เวลานี้เรียกว่าเลขานุการ มาตลอดจนเป็นเสมียนตราและปลัดทูลฉลองภายหลังเป็นข้าหลวงพิเศษจัดการศาลหัวเมืองในกระทรวงยุติธรรม และเป็นผู้พิพากษาศาลพระราชอาชญาแล้วเป็นข้าหลวงเกษตรจัดการออกโฉนดที่ดินในกระทรวงเกษตร เหล่านี้เป็นต้น แล้วมีหน้าซ้ำแต่งหนังสือที่พิมพ์ไว้ในสมุดนี้ด้วย ผู้อ่านสมุดเล่มนี้ย่อมจะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้พยายามอ่านหนังสือสอบค้นและจดจำสำเนียงไว้เสียก่อนมากมาย จึงจะเก็บข้อความและหลักฐานในที่ต่างๆ มาเทียบเคียงร้อยกรองเป็นสมุดนี้ขึ้นได้ ที่เป็นเช่นนี้เมื่อนึกดูก็เห็นไม่สมกับคนที่เริ่มเรียนหนังสือเมื่อจวนจะเป็นหนุ่มนั้นเลย ส่วนการเล่นต่างๆ คือ นกๆ ปลาๆ เช่นที่ว่ามานั้น ข้าพเจ้าผู้เป็นญาติสนิทโดยกำเนิด และเป็นสหายโดยวิสาสะ ได้คุ้นเคยกันมาตลอดหลายสิบปี อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ข้าพเจ้าจำความได้มา ไม่เคยเห็นแว่วว่าท่านผู้นี้เอาใจใส่ในเรื่องเล่นเหล่านั้นแม้สักเล็กน้อยเลย ถ้าดูเวลาที่เป็นผู้ใหญ่จะเดาไม่ถูกเป็นอันขาดว่า เมื่อเด็กเป็นอย่างไร

เมื่อนายฝั่งอายุได้ ๑๘ ปีได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเฝ้าถวายตัวในสมัยนั้นเป็นการใหญ่ของผู้ไม่เคยเข้าราชสำนัก เพราะเป็นครั้งแรกที่สวมเสื้อพระอกกิต และเสื้อพระอกกิตซึ่งสวมครั้งแรกและครั้งสุดท้ายพร้อมกันนั้น มักจะเป็นเสื้อซึ่งยืมมาจากคนอื่น ข้าพเจ้าเกิดและโตไม่ทันได้นุ่งผ้าม่วงสวมเสื้อพระอกกิตแพร จึงไม่เคยเห็นงาม แต่ฟังกล่าวได้ว่าเครื่องแต่งกายซึ่งผิดสมัยกันนั้น คนรุ่นหลังย่อมจะเห็นรุ่นเก่ารุ่มร่ามอยู่เสมอๆ และคนไทยข้างหน้าคงจะเห็นของแต่งตัวของเราในสมัยนี้เป็นเครื่องไม่ถูกตา

อย่างเดียวกัน บ้านเมืองที่ไม่ดัดแปลงไปตามกาลเวลานั้นเป็นบ้านเมืองที่ไม่รู้จักจำเริญ และประชุมชนที่แต่งตัวไม่รู้จักเปลี่ยนก็มีแต่ชาวป่า

ต่อมาอีก ๔ ปี เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุณนาค) ได้จัดให้นายผึ่งมหาดเล็กกราบถวายบังคมลาไปเล่าเรียนในประเทศอังกฤษ ไม่ได้เป็นนักเรียนหลวง เป็นนักเรียนซึ่งเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ออกเงินให้ ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ เป็นพี่สาวของนายผึ่งคนละมารดา

การไปเล่าเรียนในประเทศอังกฤษนั้น อย่างไรก็ตามแต่คนรุ่นก่อน ถึงแม้นในสมัยนี้ยังมีไม่น้อยที่เข้าใจว่า เมื่อได้ไปถึงเมืองอังกฤษแล้วเป็นได้ซบตัวกลับมา นึกว่าวิชามันตรงเข้าเกาะเหมือนปลิงและทาก อยู่ไปสักหน่อยมันก็เกาะเต็มตัว ไม่มีที่จะให้เกาะอีกได้ จรดดอก วิชานั้นเป็นของดีซึ่งไม่มีใครหวงแหน ถ้ามีเงินเรียน มีปัญญาเรียน และมีความถนัดเรียนแล้ว ก็ยอมเรียนได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าต้องเรียนและมีเวลาเรียนจึงจะรู้ เพราะวิชาไม่มาหาใครเองเป็นอันขาด

ในสมัยที่นายผึ่งไปเมืองอังกฤษนั้น มีนักเรียนน้อยคนที่รู้ภาษาอังกฤษไปจากเมืองไทย นายผึ่งก็เหมือนกับคนอื่น ๆ และซ้ำเสียเปรียบที่ไม่ได้อยู่นาน ไปปีมะแมอยู่เพียงปีระกาก็กลับ ในขณะที่อยู่เมืองอังกฤษนั้น จำต้องกล่าวว่าไม่มีเวลาจะได้ร่ำเรียนเป็นล่ำเป็นสัน แต่ก็ได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษกลับมาพอใช้ได้

พวกไทยที่ไปเรียนที่เมืองอังกฤษนั้น ถ้าจะพูดเฉพาะเรื่องความรู้ในภาษาอังกฤษ ก็แบ่งได้เป็นหลายจำพวก พวกที่มีความรู้หาไม่เลยนั้นจำพวกหนึ่ง ยังมีพวกที่ “ส่งภาษา” คล่องแต่ไม่ถนัดทางหนังสือ พวกที่เข้าใจหนังสือและใช้ความเข้าใจให้เป็นประโยชน์ได้ แต่ส่งภาษาไม่คล่อง และพวกที่รู้แตกฉานรอบตัวตลอดถึงวิชาหนังสือด้วย เหล่านี้เป็นต้น

นายผึ่งเป็นผู้ทราบว่เมื่อไปถึงเมืองอังกฤษแล้วความรู้ไม่โดดเกาะ จึงได้พยายามเล่าเรียนมากที่สุดที่จะทำได้ แต่ได้อยู่เพียง ๒ ปีเศษ ไม่ควรใครจะมุ่งหมายให้เป็นผู้รอบรู้แตกฉาน แต่พึงกล่าวได้ว่าได้ใช้เวลา ๒ ปีเศษนั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุดที่ผู้ใดอาจทำได้ เพราะได้เรียนรู้อันถึงสามารถใช้หนังสือภาษาอังกฤษเป็นประโยชน์ทั้งในเวลารับราชการ และในเวลาศึกษาความรู้อันเป็นเครื่องสำราญต่อมภายหลัง คือการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้เป็นต้น

นายผึ่งกลับมาจากเมืองอังกฤษเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ และเมื่อแรกเข้ารับราชการนั้นได้อยู่ในกรมพระคลังสวน และในกองงบประมาณกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ทั้งเป็นนายเวรพิเศษของผู้บัญชาการกรมศุลกากรด้วย ในสมัยประมาณ ๔๐ ปีมาแล้วนั้น คนรู้ภาษาอังกฤษหายาก ข้อที่คนๆ เดียวทำงานหลายตำแหน่งจึงไม่เป็นการประหลาด อันที่จริงแม้ในสมัยนี้คนทำงาน ๒ ตำแหน่งก็ยังหาได้ แต่ไม่ได้รับเงินเดือนทั้ง ๒ ทาง ผิดกับในครั้งโน้นซึ่งผู้รับราชการ ๒-๓ ตำแหน่งอาจรับพระราชทานเงินเดือนทุกตำแหน่งก็ได้

ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ นายผึ่งได้เป็นเสมียนตรากระทรวงเกษตราธิการ รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ ๑๒๐ บาท และคงเป็นนายเวรพิเศษอยู่ในกรมศุลกากร รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๘๐ บาทอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ในเวลานั้นเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ และเป็นผู้บัญชาการกรมศุลกากรด้วย

กรมศุลกากรมีตึกใหญ่เป็นสำนักงานอย่างเดี๋ยวนี้นานแล้ว แต่กระทรวงเกษตรไม่มี ฟุ้งมาขึ้น ภายหลัง คนรุ่นใหม่ในสมัยนี้เห็นกระทรวงเกษตรเป็นตึกใหญ่โตแยกกันอยู่หลายหลัง ไม่เคยทราบว่าจะแต่ก่อนเป็นอย่างไร ก็คงจะพิศวงนักเมื่อได้ยินว่า ถอยหลังเพียง ๓๕ ปีนี้เอง กระทรวงเกษตรยังต้องอาศัยอยู่ในบ้านขุนนาง ผู้ใหญ่ผู้เป็นหัวหน้ากระทรวง ครั้นเมื่อเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด) เป็นเสนาบดีเกษตร กระทรวงเกษตรก็อยู่ในบ้านเจ้าพระยารัตนบดินทร์ เมื่อเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม) เป็น ก็อยู่ในบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ ครั้นเจ้าพระยาภาสกรวงศ์เป็น กระทรวงเกษตรก็ย้ายจากบ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์มาอยู่บ้านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ แต่อยู่ในบ้านไม่พอ ต้องอาศัยศาลาวัดด้วย การที่ต้องขนเอากระทรวงมาไว้ในบ้านนั้น คำว่ากระทรวงจะได้อธิบายความเพียงสำนักงานของเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อย และที่เก็บหนังสือราชการ บัญชี และเครื่องใช้ทั้งปวงเท่านั้นหาไม่ได้หมายความว่า รวมทั้ง ศาลชำระอรรถคดีซึ่งเกิดขึ้นตามกบวงการและตารางชั่งนักโทษด้วย บ้านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์มีที่พอจะจัดเป็นที่ทำงานของกระทรวงได้ และยังมีแถมตารางได้ด้วย แต่ศาลนั้นไม่มีที่จะจัดให้อยู่ จึงต้องออกไปอาศัยตั้งศาลกระทรวงเกษตรที่ศาลาวัดประยูรวงศ์ นึกดูในเวลานี้เห็นจะไม่สู้พอกพูนนัก

เพราะข้าราชการผู้ใหญ่ขึ้นก่อนมีออฟฟิศทำงานที่บ้านเป็นปกติดังนี้ ถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์จะมีออฟฟิศแห่งหนึ่งที่กรมศุลกากร ท่านก็ชอบทำงานที่บ้านมากกว่า การทำงานที่บ้านนั้นไม่มีกำหนดชั่วโมง ท่านว่างเมื่อไรก็ทำ เขาก็ได้ บ่ายก็ได้ กลางคืนก็ได้ คืบยังรุ่งก็บ่อย บ้านเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ในตอนนั้นข้าพเจ้าได้ไปบ่อยๆ บางคืนเห็นท่านทำงานอยู่กับนายเวรวิเศษและเสมียนจนดึก รุ่งขึ้นเช้าบางทีได้ยินว่าท่านยังไม่เลิก หรือเลยไปจนคืนพรุ่งนี้ก็มี ที่ว่าทำงานหามรุ่งหามค่ำนั้น คงจะทำให้เป็นที่สงสัยว่าเหตุใดจึงทนได้ จึงควรบอกว่า เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ท่านมีบุญสำคัญอย่างหนึ่งคือหลับง่ายที่สุด เวลาทำงานท่านชอบนอนคว่ำและเอกเขนก ครึ่งถึงครึ่งจะหลับท่านก็หลับ (ในสมัยนั้นยังไม่ชุมเหมือนเดี๋ยวนี้นี้) เมื่อตื่นขึ้นจึงทำต่อไปอีก พวกที่ทำงานกับท่านกล่าวว่า เมื่อท่านหลับไปพักหนึ่งแล้ว ตื่นขึ้นยังจำได้ว่าเมื่อก่อนหลับนั้นทำงานไปถึงไหน เป็นต้นว่าบอกหนังสือค้างอยู่แล้วหลับไป พอตื่นขึ้นท่านก็บอกต่อได้ ไม่ต้องทวนกันอีก ส่วนนายเวรวิเศษและเสมียนของท่านนั้นต้องคอยหนีไปนอนและผลัดเปลี่ยนกันอยู่เสมอ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์มีออฟฟิศใหญ่อยู่ในบ้านเช่นนี้ เสมียนตรากระทรวงเกษตรและนายเวรวิเศษกรมศุลกากรซึ่งเป็นหัวหน้าประจำออฟฟิศจึงต้องเป็นผู้อยู่ในบ้านของท่าน แต่ต้องแบ่งเวลาไปที่กรมศุลกากรเพื่อทำงานที่ติดต่อกันนั้นด้วย

เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรและตำแหน่งผู้บัญชาการกรมศุลกากรย้ายไปเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการใน พ.ศ. ๒๔๓๕ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตร ในเวลาเดียวกันนั้น นายผึ่งออกจากตำแหน่งนายเวรวิเศษในกรมศุลกากร ได้เป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตร แรกเป็นปลัดทูลฉลอง รับพระราชทานเงินเดือน ๓๖๐ บาท ภายหลังเลื่อนเป็นเดือนละ ๔๐๐ เป็นเงินเดือนปลัดทูลฉลองชั้นสูงในสมัยนั้น

นายผึ่งปลัดทูลฉลองไม่ได้มีอยู่นาน ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ นายผึ่งได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็นพระประชาชีพบริหาร แล้วเลื่อนเป็นพระยาประชาชีพบริหารใน พ.ศ. ๒๔๓๙ (เปลี่ยนราชทินนามเป็นพระยาอาหารบริรักษ์เมื่อออกจากราชการแล้ว)

ต่อมาเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๓๙ กระทรวงเกษตรถูกยุบเป็นกรมยกไปสมทบอยู่ในกระทรวงพระคลังฯ แผนกงานที่เข้าในกระทรวงพระคลังฯ ไม่ได้ ก็แยกไปให้กระทรวงอื่นบ้าง เช่นการเก็บค่านาและอากรส่วนใหญ่ยกไปอยู่กรมสรรพากรนอก (กระทรวงมหาดไทย) และกรมสรรพากรใน (กระทรวงนครบาล) กรมฉางหลวงยกไปกระทรวงวัง กรมแร่ไปกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ส่วนตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตรนั้นต้องเลิกพร้อมกับกระทรวง แต่โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอาหารบริรักษ์ (ในเวลานั้นยังเป็นพระยาประชาชีพบริบาล) ย้ายสังกัดไปอยู่กระทรวงยุติธรรม รับตำแหน่งข้าหลวงพิเศษจัดการศาลหัวเมือง มีกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นหัวหน้า พระยาอาหารบริรักษ์จะได้เคยศึกษากฎหมายมาบ้างแล้วเพียงใดข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่เมื่อได้ทำราชการร่วมกับหัวหน้าและเพื่อนข้าราชการซึ่งรอบรู้กว้างขวาง ก็คงจะได้ความรู้ความชำนาญในงานตุลาการเพิ่มขึ้นมาก ครั้นเมื่อสิ้นคราวที่ต้องเที่ยวจัดศาลตามหัวเมือง พระยาอาหารบริรักษ์ (เมื่อยังเป็นพระยาประชาชีพบริบาล) ได้เป็นผู้พิพากษาประจำอยู่ศาลพระราชอาชญา จนกลับตั้งกระทรวงเกษตรขึ้นใหม่ใน พ.ศ.๒๔๔๒ จึงได้ย้ายไปอยู่กระทรวงนั้นตามเดิม แต่ในครั้งหลังนี้รับราชการในเรื่องการออกโฉนดที่ดินอันเป็นงานใหม่จัดขึ้นตามรูปที่ใช้อยู่บัดนี้

การจัดออกโฉนดที่ดินนั้นเป็นราชการสำคัญซึ่งพระยาอาหารบริรักษ์มีเกียรติว่าเป็นเจ้าหน้าที่เริ่มแรก และได้พยายามทำการนั้นจนสำเร็จ มูลเหตุที่จะดำริเรื่องการออกโฉนดที่ดินนั้น เมื่อเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร ณอยุธยา) ได้รับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตร กำลังมีเหตุเกิดวิวาทกันชุกชุมในเรื่องราษฎรแย่งชิงที่นากันในทุ่งหลวง เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ประสงค์จะระงับเหตุวิวาทด้วยวิธีทำหลักฐานกรรมสิทธิ์ที่ดินเสียให้มั่นคง ไปกราบทูลหาหรือกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งในเวลานั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้เคยทรงบังคับการกรมแผนที่มาแต่ก่อน ทรงคุ้นเคยกับมิสเตอร์กิบลิน ชาวออสเตรเลีย ซึ่งรับราชการอยู่ในกรมแผนที่ ได้ทรงทราบความจากมิสเตอร์กิบลินว่าที่ในประเทศออสเตรเลีย นั้น ฝรั่งคนหนึ่งชื่อตอเรนส์ คิดวิธีถือกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้นใหม่อย่างหนึ่ง นับถือกันว่าเป็นวิธีดียิ่งนัก เดียวนี้ใช้กันอยู่ตลอดไปในประเทศออสเตรเลีย ตามเค้าเงื่อนไขลักษณะวิธีของตอเรนส์นั้น กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระดำริว่า ถ้าเอามาคิดอนุโลมใช้ในประเทศสยามนี้เห็นจะใช้ได้ดี เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์จึงให้พระยาอาหารบริรักษ์ กับมิสเตอร์เกรแฮมที่ปรึกษากระทรวงเกษตราริการ และมิสเตอร์กิบลินกรมแผนที่ซึ่งขึ้นอยู่ในกระทรวงเกษตราริการในเวลานั้น ช่วยกันตรวจตราวิธีของตอเรนส์ เมื่อตรวจตราแล้วพระยาอาหารบริรักษ์จึงจับเอารูปการซึ่งตอเรนส์ร่างแบบไว้นั้นมาเรียบเรียงขึ้นเป็นภาษาไทย เสนอต่อ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ฯ ทูลหาหรือกรมสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระดำริว่า วิธีที่พระยาอาหารบริรักษ์ทำขึ้นมานั้นเห็นจะใช้ได้ แต่การออกโฉนดแบบใหม่นั้นเป็นการใหญ่ เพราะจะต้องเปลี่ยนแปลงทั้งบ้านทั้งเมือง ทรงเห็นว่าควรทำแต่ตำบลเดียวทดลองดูเสียก่อน จนเห็นว่าจะเป็นการสำเร็จดีได้แน่ จึงค่อยคิดจัดให้เป็นแบบแผนใช้ต่อไป ทรงแนะนำให้ขึ้นต้นในตำบลบางปอินอันเป็นที่ไปมาตรวจตราได้สะดวกทุกอย่าง เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์เห็นด้วย จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดการออกโฉนดในตำบลบางปอิน จึงให้พระยาอาหารบริรักษ์ ซึ่งเป็นผู้ได้ศึกษาวิธีตอเรนส์เข้าใจดีกว่าผู้อื่นเป็นหัวหน้าขึ้นไปตั้งสำนักงานอยู่ที่ตึกสภาคารในบริเวณพระราชวัง ได้เริ่มการออกโฉนดและเริ่มการทำทะเบียนที่ดินไปด้วยกัน การออกโฉนดและการทำทะเบียนที่ดินนั้นเป็นงานคน

ละแผนกก็จริง แต่ได้ทำในที่แห่งเดียวกันในชั้นต้น ในตอนนั้นกรมพระดำรงราชานุภาพก็เสด็จไปพักแรมอยู่ที่ บางปอินครวละหลายๆ วัน เพื่อทรงเกื้อหนุนการอันนี้ให้สำเร็จไป และเมื่อสองสามวันนี้เองได้ตรัสแก่ข้าพเจ้า ทรงยกย่องพระยาอาหารบริรักษ์ ว่าได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่ราชการเป็นชั้นเป็นอันมาก

พระยาอาหารบริรักษ์ทำราชการในหน้าที่การออกโฉนดมาจน พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงได้ย้ายไปเป็นข้าหลวงพิเศษ ตรวจการที่ดินในกระทรวงเกษตร อยู่ในตำแหน่งนั้นตลอดมาจนออกจากราชการ ได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ เวลาที่ออกจากราชการนั้นยังเป็นพระยาประชาชีพบริบาล ต่อมาอีกปีเศษจึงได้รับพระราชทาน สัญญาบัตร เปลี่ยนเป็นพระยาอาหารบริรักษ์เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ระหว่างรับราชการได้รับ พระราชทานตั้งเป็นองคมนตรีใน พ.ศ. ๒๔๔๒ รับพระราชทาน ต.ม. ใน พ.ศ. ๒๔๔๑ ต.ช. ใน พ.ศ. ๒๔๕๑

พระยาอาหารบริรักษ์ได้เคยไปเมืองต่างประเทศหลายครั้ง นอกจากไปยุโรปยังได้เคยไปอินเดียตั้งแต่มีก ราชจนถึงบอมเบ และเคยไปเมืองยี่ปุ่นในคณะทูตสยามครั้งหนึ่งด้วย อนึ่งในการเดินทางไปมณฑลกุเกีตในการ ตรวจจัดศาลหัวเมืองนั้น ต้องผ่านเมืองสิงคโปร์และปีนังเนื่องๆ เพราะเวลานั้นรถไฟยังไม่มี จะไปมากับมณฑล กุเกีตต้องอ้อมออกนอกพระราชอาณาเขตต์ทุกเที่ยว

พระยาอาหารบริรักษ์เป็นคนมีนิสัยไม่อยู่นิ่ง ชอบคิดถึงราชการบ้านเมืองอยู่เสมอ ถ้าเห็นทางการอันที่ เข้าใจว่าไม่ดีก็เก็บเอาไปวิตถ แล้วคิดหาลู่ทางที่จะแก้ไข เมื่อเห็นวิธีซึ่งคิดว่าดีก็เขียนหนังสือส่วนตัวถึงเสนาบดี เจ้ากระทรวงซึ่งบัญชาการนั้นๆ บ้าง เขียนหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาบ้าง ครั้งหนึ่งในต้นรัชกาลที่ ๖ โปรด เกล้าฯ ให้ราชเลขานุการตอบว่า

“มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้แจ้งความว่า ท่านมีหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณา..... เรื่อง.....มีความเห็นในชั้นต้นว่า.....นั้น ได้กราบฝ่าลออกรุสึพระบาทแล้ว การที่ท่านได้เอาใจใส่ แสดงความเห็นมานั้น เป็นความปฏิบัติชอบด้วยฐานะแห่งข้าราชการผู้ใหญ่ เอาใจใส่ในราชการอยู่ เป็นการ สบควร

“เรื่อง.....เป็นปัญหาอันใหญ่.....ได้มีพระบรมราชโองการกำชับเสนาบดี กระทรวง.....และ.....ไว้แล้วให้ช่วยกันดำริการและไม่ช้าคงจะถึงที่ประชุมเสนาบดีวินิจฉัย ทรงเชื่อว่าคงจะ เป็นผลดีในไม่ช้า”

ความเห็นของพระยาอาหารบริรักษ์ที่โปรดเกล้าฯ ให้ราชเลขานุการตอบมาดังข้างบนนี้ เป็นความเห็นซึ่ง เจ้าของทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อออกจากราชการแล้ว แต่ถึงเมื่อยังไม่ได้ออกจากราชการ พระยาอาหารบริรักษ์ก็ได้มี ความเห็นทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องๆ เป็นต้นว่าเมื่ออยู่กระทรวงเกษตรยกไปรับราชการอยู่ในแผนกตุลาการก็จริง แต่ เมื่อมีเวลาว่างก็เขียนความเห็นทูลเกล้าฯ ถวาย กล่าวถึงการทดน้ำ การแจกข้าวปลุก เป็นต้น บางคราวไม่ใช่แต่ ความเห็น มีคำชี้แจงโครงการและร่างพระราชบัญญัติทูลเกล้าฯ ถวายขึ้นไปด้วย ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานตอบกลับว่า “ได้หนังสือนั้นด้วยความพิจารณาถ้วนถี่”

ความคิดนั้นก็อยู่ในวงพระราชดำริอยู่แล้ว รูปการที่กุลเกล้าฯ เสนอขึ้นไปนั้นยังไม่เหมาะ แต่ให้เข้าใจว่าคำที่กล่าว แล้วนั้นไม่เป็นคำพูดเสียเปล่าว่า ดั่งนี้เห็นได้ว่าทรงพระกรุณาเป็นอันมาก

แต่คงจะเป็นที่เข้าใจกันได้ว่า ธรรมดาคนอยู่นอกรั้ว ถึงจะมีความพากเพียรสุจริตและสติปัญญาสุขุม อาจคาดคะเนความจริงภายในให้ถูกต้องได้บางส่วนก็ตาม แต่ที่ล่วงรู้ถนัดชัดแจ้งที่เดี่ยวนั้นพันวิสัยที่จะเป็นไปไม่ได้ ดั่งนี้ฉันใด ผู้ที่มีได้อยู่ในตำแหน่งราชการโดยเฉพาะ จะช่วยคิดวางรูปการให้เหมาะเหม็งในหน้าที่นั้นๆ ก็สุดความสามารถที่จะทำได้ พระยาอาหารบริรักษ์เป็นผู้มีความคิดอยากจะช่วยราชการบ้านเมืองอยู่เป็นนิตย์ ทั้งมีปัญญาความรู้พอจะตรึกตรองได้กว้างขวางก็จริง แต่เมื่อพ้นราชการแล้ว ก็ไม่สามารถทราบทางการอันละเอียด ยิ่งอยู่นานเข้า เรื่อหนักเข้า ก็ยิ่งพลาดพลั้งมากเข้า พระยาอาหารบริรักษ์รู้ตัวว่าเป็นเช่นนี้ เมื่ออายุมากขึ้น ความใส่ใจในเรื่องราชการบ้านเมืองจึงคลายไป แต่ครั้งจะเลิกคิดอะไรเสียทีเดียว ก็มีนิสัยไม่ชอบอยู่นิ่งๆ จึงจับใช้ความคิดในทางหนังสือ มีผลคือสมุดเล่มนี้

พระยาอาหารบริรักษ์ไม่ได้เริ่มเป็นผู้ฝึกใฝ่ในทางหนังสือต่อเมื่ออายุเข้าเขตชรา ได้ใส่ใจมานานแล้ว และชอบในทางพงศาวดารมากกว่าทางอื่น เคยได้เป็นกรรมการในสยามโซโซเอตส์คราวหนึ่ง แต่เป็นเวลาที่มิราชการเต็มมือ มิได้ทำอะไรเป็นเครื่องเกื้อกูลแก่สมาคมนั้นมากนัก ความนิยมพงศาวดารที่มีมาแต่เดิมแล้วนั้นชักให้ศึกษาพงศาวดารมากขึ้น และเพราะเหตุที่เคยทำราชการทางกฎหมาย จึงใช้หลักทางนั้นมากในการสอบคัดราชและเก็บข้อความอย่างอื่น ดังผู้อ่านอาจได้เห็นต่อไปในสมุดนี้

พระยาอาหารบริรักษ์ได้แต่งหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จก่อนล้มเจ็บหนัก เจ้าของตั้งใจว่าจะพิมพ์แจกญาติมิตรในการบำเพ็ญกุศลซึ่งจะทำสักคราวหนึ่ง แต่การแก้ไขครั้งสุดท้ายกินเวลานาน พอแล้วได้หย่อนเจ้าของก็ล้มเจ็บหนักถึงสิ้นชีวิตเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ การพิมพ์หนังสือนี้ก็ค้างอยู่

บัดนี้คุณหญิง ผาด อาหารบริรักษ์ ปราบการกำศพสามี คิดจะพิมพ์หนังสือแจก จึงนำหนังสือนี้มาหาหรือข้าพเจ้าโดยฐานที่เป็นผู้รู้เห็นมาแต่เดิม ข้าพเจ้าเห็นควรพิมพ์เป็นที่สุด การแต่งหนังสือเล่มนี้ ผู้แต่งได้สอบหลักฐานอ้างอิงไว้บริบูรณ์ ผู้อ่านบางท่านอาจเห็นว่าหลักฐานบางแห่งที่อ้างไว้ไม่สู้จะแน่นหรืออาจเห็นว่าความเห็นและความเข้าใจของผู้แต่งไม่ถูกต้องในที่บางแห่งก็เป็นได้ แต่คงไม่มีใครเห็นเลยว่าผู้แต่งมิได้พยายามร้อยกรองข้อความอย่างพิถีพิถันที่สุด และคงจะไม่เว้นสรรเสริญความพากเพียรที่ทำไว้จนสำเร็จได้

แต่เมื่อข้าพเจ้าอ่านร่างหนังสือนี้ก่อนส่งให้ช่างพิมพ์นั้น เห็นว่าต้นฉบับผิดพลาดในเรื่องตัวสะกดไม่คงที่หลายแห่ง จึงได้แนะนำต่อคุณหญิงผาดให้วานพระยาภักดินฤเบศร์ (แก้ว สาสิคุปตเปริยญ) ช่วยแก้ไขตัวสะกดให้ลงตามแบบของกระทรวงศึกษาธิการ (รวมทั้งประวัติที่ข้าพเจ้าเป็นผู้เรียบเรียงนี้ด้วย) พระยาภักดินฤเบศร์เป็นคนคุ้นเคยกับพระยาอาหารบริรักษ์นับถือว่ามีอุปการะกันมา เมื่อคุณหญิงผาดออกปากวานก็ยินดีรับช่วย และทั้งรับจัดการกับโรงพิมพ์และช่วยตรวจตัวเรียงพิมพ์ตลอดไปด้วย พระยาภักดินฤเบศร์ย่อมจะได้รับความชอบใจเป็นอันมาก

ถ้าหนังสือเล่มนี้อาจจูงใจผู้ได้พบได้อ่านให้ยึดดีในความรู้ และการพิมพ์จำแนกนั้นนับเนื่องในบุญกุศริยา
วัตถุได้ไซริ ธิริยาและลูกหลานขออุทิศส่วนกุศลแก่พระยาอาหารบริรักษ์ (ผึ่ง ชูโต) เมื่อกราบได้ด้วยญาณวิถีทาง
หนึ่งทางใดแล้ว ขอจงอนุโมทนา และด้วยอำนาจแห่งการอนุโมทนานั้นของสรรพสิริสวัสดิ์อิตถวิบูลผลจงเกิดมีแก่
ท่านตามคติอุปวัตินั้นๆ เทอญฯ

ถนนประมวล

กรุงเทพฯ วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

ประวัติพระยาอาหารบริรักษ์ (ผึ่ง ชูโต)

เขียนโดย พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.)

จากหนังสือพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดหงส์รัตนาราม

เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๔๖๘